HET EIGEN EN VREEMD VERMOGEN IN DE AMERIKAANSE JAARREKENING

door F. van Amerongen

Bij de bestudering van de mij toegewezen hoofdstukken 5 (Equity) en 7 (Liabilities) is mij nog eens gebleken dat het streven van onze Amerikaanse collega's erop gericht is om in de gepubliceerde jaarrekening een zo duidelijk mogelijk beeld te geven van de behaalde resultaten en van de financiële positie van de betrokken onderneming. In de „Inventory of Generally Accepted Accounting Principles for Business Enterprises" heeft men een groot aantal praktische regels, uitspraken en opvattingen samengebundeld welke ten doel hebben om als richtlijn te dienen voor de practiserende accountant. Men heeft niet gezocht naar causale verklaringen of wetenschappelijke analyses en men moet aan de ondertitel „An Accounting Research Study" kennelijk geen diepergaande betekenis hechten. Het wil mij voorkomen dat het woord „inventory" de juiste aanduiding is voor de samenbundeling en dat de woorden „research" en „study" van de ondertitel beter achterwege hadden kunnen blijven.

Uit het Engelse woordenboek, waarin ik de betekenis van het woord „Equity" (de titel van hoofdstuk 5) heb nageslagen bleek de volgende omschrijving: „the giving or disposition to give each man his due". De instelling om ieder het zijne te geven lijkt mij een uitstekend uitgangspunt voor de vaststelling van het eigen en vreemde vermogen van de onderneming, een uitgangspunt waarbij de accountant zich goed thuis kan voelen. Met hun gevoel voor efficiency hebben de Amerikanen de titel van het hoofdstuk 5 bekort tot het enkele woord „equity", waarmede evenwel bedoeld wordt „equity (share)capital", aangevende het eigen vermogen dat in redelijkheid toekomt aan de aandeelhouders of kapitaalverschaffers.

Uit de algemene doelstellingen van de hoofdstukken 5 en 7 blijkt dat het streven erop gericht is om tot een zo zuiver mogelijke behandeling en weergave te komen van het eigen vermogen van de onderneming en van de verplichtingen tegenover derden. Vrij vertaald luidt de doelstelling van hoofdstuk 5:

„Administreer en verantwoord het eigen vermogen, dat door aandeelhouders is verschaft of dat uit ingehouden winst is verkregen, op een duidelijke wijze waarbij een voortschrijdend inzicht wordt verkregen met betrekking tot opgetreden wijzigingen. Het rekeningstelsel en de weergave in financiële overzichten van een onderneming dienen te voldoen aan wettelijke en statutaire bepalingen, terwijl zij een duidelijk beeld van de financiële verhoudingen dienen te geven."

Als doelstelling van hoofdstuk 7 wordt vermeld:

„Administreer en verantwoord alle bekende verplichtingen op een betekenisvolle wijze opdat het totaal hiervan, tezamen met het overzicht van de activa en het vermogen van de aandeelhouders een betrouwbaar beeld geeft van de financiële positie van de onderneming aan het begin en het einde van de periode."

Men kan zich afvragen wat de betekenis is van dergelijke algemene formuleringen, welke voor de vakman niets nieuws brengen en niet bijdragen tot verdieping van het inzicht. Hoewel het ons - Nederlandse accountants - moeilijk valt, moeten wij ons trachten in te denken in de Amerikaanse verhoudingen waar een breed opgezet

streven naar codificatie noodzakelijk is om in het uitgestrekte gebied tot enige mate van uniformiteit in opvattingen te geraken. Ter bereiking van het praktische doel komt het meer aan op algemene formuleringen van doelstellingen en opvattingen dan op wetenschappelijke en diepgaande verfijningen. Wat voor ons, als hechte groep van vakgenoten in een klein land veelal vanzelfsprekend is en niet nader behoeft te worden gecodificeerd, is dat in een land als Amerika nog geenszins. In dit licht bezien heeft een brede formulering waarschijnlijk wel betekenis en ook voor ons is het wellicht nuttig om nog eens stil te staan bij datgene, wat wij dagelijks doen dan wel dienen te doen.

Indien ik mij thans bepaal tot het behandelde in hoofdstuk 5 met betrekking tot het eigen vermogen dan dient in de eerste plaats melding te worden gemaakt van het pleidooi dat wordt gehouden voor beëindiging van het gebruik van het woord „surplus" in Amerikaanse jaarrekeningen en andere financiële overzichten. In de loop der jaren hebben de begrippen „capital surplus" en „earned surplus" een algemeen gebruik gekregen doch er zijn ernstige bezwaren tegen aan te voeren. In de eerste plaats duidt het woord surplus iets overvloedigs aan, namelijk datgene wat overblijft nadat de behoeften zijn gedekt en bij het gebruik van dit woord om de vormen van het eigen vermogen aan te geven is er geen sprake van een overmaat. Aanbevolen wordt om in de plaats van het begrip „capital surplus" een omschrijving te gebruiken, zoals: „capital contributed for, or assigned to, shares in excess of par or stated value" en in plaats van „earned surplus" de begrippen „retained income" of „retained earnings" te gebruiken. Met dit terminologische pleidooi kan ik alleszins instemmen.

De uitwerking van de hierboven weergegeven algemene doelstelling voor de administratie van het eigen vermogen is neergelegd in een zevental nadere regels („principles"), welke ik achtereenvolgens de revue zal laten passeren en hier en daar van commentaar zal voorzien.

Regel 1

Indien er twee of meer soorten aandelen zijn, dient men het verschafte vermogen van elke soort afzonderlijk te tonen, alsmede de rechten en voorkeursrechten voor dividenden en terugbetalingen van kapitaal duidelijk aan te geven.

In de toelichting op deze regel wordt o.a. een uitspraak van de S.E.C. aangehaald, inhoudende dat het duidelijk aangeven van de scheidingslijnen tussen de verschillende vormen van eigen vermogen even belangrijk is als het onderscheid tussen gestort vermogen en ingehouden winsten.

Met deze regel en de aangehaalde uitspraak van de S.E.C. kan men het gaarne eens zijn, evenals met de nadere uitwerking van enige gevallen waarin sprake is van de behandeling van verliezen en winsten behaald bij de aan- en verkoop van eigen aandelen van de vennootschap.

Regel 2

Vanuit financieel oogpunt bezien, vormt het aandelenkapitaal de ruggegraat van de onderneming en de identiteit daarvan moet steeds volledig worden gehandhaafd. Elke aantasting van het geïnvesteerde vermogen, hetzij als gevolg

NEDERLANDS INSTITUUT
REGISTERACCOUNTANTS
BIBLIOTHEEK

van exploitatie- of andere verliezen en dividend-uitdelingen die de winsten te boven gaan, dan wel door de inkoop van eigen aandelen, dient regelmatig en voortschrijdend te worden verantwoord.

De bij de bespreking van deze regel aangehaalde voorbeelden en weergegeven meningen geven mij geen aanleiding tot het maken van opmerkingen.

Regel 3

Vermogensreserves („capital surplus"), hoe ook ontstaan, mogen niet worden aangewend om de resultatenrekening van het lopende jaar of van toekomstige jaren te ontlasten van kosten. Er mag geen vermenging plaatsvinden van ingehouden winsten met gestort vermogen dat de nominale of aangegeven waarde van de aandelen te boven gaat.

Uit de jaarstukken moet de naleving van deze regel duidelijk blijken door alle debiteringen en krediteringen van rekeningen van ingehouden winsten en van agio-rekeningen weer te geven, zowel voor de juist afgesloten periode als voor voorgaande perioden, terwijl het karakter van de voortschrijdende saldi dient te worden gehandhaafd. De in de voorgaande zin weergegeven nadere uitwerking van de wijze waarop deze regel dient te worden toegepast gaat naar mijn gevoel verder dan bij de meeste Nederlandse ondernemingen gebruikelijk is.

Regel 4

Winstreserves (ingehouden winsten) moeten het voortschrijdend totaal weergeven van de periode-winsten, verminderd met dividend-uitdelingen in contanten, andere waarden of aandelen, plus of minus winsten en verliezen welke van zodanige omvang zijn, dat deze niet goed kunnen worden begrepen in de periode-winst. Aangenomen moet kunnen worden dat het totale bedrag onbelemmerd voor dividend-uitdelingen kan worden aangewend, tenzij anders aangegeven in de stukken.

Bij de beschouwingen omtrent de toepassing van deze regel wordt eerst aandacht besteed aan het geval dat dividenden niet in contanten doch in natura of in goederen worden uitbetaald. Hierbij doet zich het probleem voor van de toekenning van een waarde aan de uit te delen goederen. Meestal kiest men hiervoor in Amerika de historische kostprijs, doch men kan ook de marktwaarde kiezen, aldus de toelichting. De in het laatste geval optredende voor- of nadelige verschillen kunnen hetzij ten gunste of ten laste van de resultatenrekening van de lopende periode worden gebracht, hetzij ten gunste of ten laste van de winstreserves. Naar mijn mening is alleen de laatste methode aanvaardbaar, daar uit een dividend-uitdeling geen baten of lasten voor een volgende periode mogen voortvloeien.

Vervolgens wordt uitvoerig stilgestaan bij „stock-dividends" en „stock split-ups". Bij een stock-dividend is het de bedoeling om de aandeelhouder een afzonderlijk bewijs te geven met betrekking tot het hem toekomende gedeelte van de behaalde vennootschapswinsten, terwijl bij een split-up het voornamelijk de bedoeling is om het aantal uitstaande aandelen te vergroten. Het valt op dat men voor de wijze van behandeling van de beide genoemde gevallen in de jaarrekening van de vennootschap een onderscheid maakt al naar gelang het antwoord op de vraag of er sprake is van een wezenlijke invloed op de koers van de aandelen. Indien zich

een belangrijke druk op de aandelenkoers voordoet is er sprake van een split-up en behoeft er geen overgang van de winstreserves naar de vermogensreserves plaats te vinden, anders dan ten gevolge van wettelijke voorschriften noodzakelijk mocht zijn. Meestentijds zal er slechts dan sprake zijn van een wezenlijke invloed op de aandelenkoersen - en dus van een split-up kunnen worden gesproken - als de vergroting van het aantal aandelen meer dan 20 à 25% van het aantal uitstaande aandelen bedraagt. Bij de declaratie van een stock-dividend is er in het algemeen geen sprake van een wezenlijke druk op de koers en daarom is het in het algemeen belang wenselijk dat een bedrag, dat overeenkomt met een redelijke waarde van de uit te geven aandelen, wordt overgebracht van de winstreserve naar het permanente vermogen (aandelen-kapitaal plus vermogensreserves). Meestentijds vereisen de wettelijke bepalingen slechts de kapitalisatie van de nominale waarde van de uitgegeven aandelen, of - in het geval van aandelen zonder nominale waarde - een door de raad van bestuur te bepalen bedrag.

De hierboven aanbevolen wijze van behandeling zal in de meeste gevallen leiden tot de kapitalisatie (in de ruime zin van het overbrengen naar het permanente vermogen) van een groter gedeelte van de winstreserves dan volgt uit de wettelijke bepalingen. Naast het nominale bedrag dat aan het aandelenkapitaal wordt toegevoegd zal derhalve nog een ander bedrag dienen te worden overgebracht van de winstreserves naar de vermogensreserves.

Mijn persoonlijk oordeel omtrent het hierboven weergegeven streven is waarderend; men gaat in Amerika zorgvuldig te werk met betrekking tot het onderscheid tussen vrije winstreserves en vermogensreserves en daaruit vloeit in het belang van de aandeelhouder voort dat men bij het uitgeven van nieuwe aandelen om niet de consequenties daarvan met betrekking tot de bedoelde reserves onder ogen dient te zien. Hoe het hogere bedrag boven dat van de nominale waarde der nieuwe aaandelen dient te worden bepaald is een bijzonder interessant vraagstuk, waarop de „Inventory" niet nader ingaat. Voor open-vennootschappen bepaalt men deze hogere waarde meestal uit de beurskoers en hierop is m.i. terecht kritiek uit te oefenen. Ik moge de lezer in dit verband verwijzen naar het artikel van Prof. A. Goudeket, getiteld „Stock-dividend", opgenomen in één van de voorgaande nummers van dit blad.

Regel 5

Winstreserves mogen worden verminderd door overboekingen naar het geïnvesteerde vermogen als de samenstelling van het aandelenkapitaal is gewijzigd. Opgelopen verliezen mogen worden afgeboekt ten laste van rekeningen van geïnvesteerd vermogen mits de aandeelhouders hieraan hun goedkeuring hebben gehecht en een nieuwe basis voor de verdere verantwoording wordt gesteld.

Bij de bespreking van deze regel wordt aandacht besteed aan wat toelaatbaar wordt geacht bij een financiële reorganisatie en wat daarna aanvaardbaar is. Het overmatig afschrijven op activa - hoewel zulks kan leiden tot een conservatieve balans op de reorganisatiedatum - kan ook tengevolge hebben dat de resultaten worden geflatteerd bij latere verkoop van de activa. De reorganisatie-afschrijvingen moeten in de eerste plaats ten laste van de winstreserves worden geboekt totdat deze zijn uitgeput en mogen daarna ten laste van een vermogensreserve worden gebracht.

Na de reorganisatie dient de administratieve verantwoording in principe te worden beschouwd als die van een nieuwe onderneming. Zo mogen winstreserves welke stammen uit de voorgaande periode niet langer als zodanig worden vermeld; er dient een nieuwe winstreserve-rekening te worden gemaakt, waarbij de datum van instelling van deze reserve-rekening (= reorganisatiedatum) dient te worden vermeld in de financiële verantwoordingsstukken tot een zodanig tijdstip dat deze datum geen bijzondere betekenis meer heeft. Meestentijds kan hiervoor een periode van ± 10 jaren worden aangehouden.

Met betrekking tot het latente belasting-„voordeel", dat verband houdt met het afschrijven van vaste activa tot lagere waarden dan de fiscale boekwaarden, worden twee wijzen van behandeling vermeld. In de eerste plaats kan men het bedoelde bedrag activeren bij de reorganisatie en later afschrijven ten laste van de resultaten van de betreffende jaren en in de tweede plaats kan men het bedrag van de minder verschuldigde belasting afzonderlijk tot uitdrukking brengen in de resultaten van de betreffende jaren. De voorkeur wordt gegeven aan de eerstvermelde methode, daar baten en lasten voortvlociende uit de periode vóór de reorganisatie buiten de resultatenrekeningen van de daarop volgende perioden dienen te blijven.

Regel 6

Het bedrag dat verband houdt met een opwaardering van activa dient afzonderlijk tot uitdrukking te worden gebracht onder het eigen vermogen van de aandeelhouders en is niet beschikbaar voor enige debitering tenzij deze voortvloeit uit een lagere waardering van activa.

Deze regel wordt nauwelijks nader toegelicht noch verklaard, doch volstaan wordt met de opmerking, dat de algemeen aanvaarde opvatting met betrekking tot de behandeling van herwaarderingsverschillen daarin is neergelegd. Een zodanige herwaarderingsreserve mag niet worden overgebracht naar een vervangingsreserve welke is ontstaan uit afschrijvingen ten laste van de resultatenrekeningen en evenmin mag een herwaarderingsreserve worden vermengd met een agio-reserve. Het zou interessant zijn te vernemen hoe men zou dienen te handelen - naar Amerikaanse opvattingen - met de correctie op de reeds toegepaste afschrijvingen op duurzame middelen, nadat men tot herwaardering van deze laatste is overgegaan.

Regel 7

De aard en de omvang van eventuele optierechten voor de verwerving van aandelen, welke zijn toegekend aan werknemers of derden, dienen bekend te worden gemaakt, alsmede de veranderingen daarin gedurende de verstreken periode of perioden.

Bij de bespreking van deze regel wordt uitvoerig - naar onze gevoelens te casuïstisch en in verhouding tot het onderwerp te uitvoerig - ingegaan op de diverse mogelijkheden die er bestaan ten aanzien van de waardering van het optierecht en het tijdstip waarop dit dient te geschieden.

Resumerend, wil het mij voorkomen dat in hoofdstuk 5 van de „Inventory" een samenstel van goed hanteerbare praktijkregels is neergelegd, welke als richtsnoer door de accountant kunnen worden gehanteerd. De Nederlandse lezer zou gaarne

wat meer beredeneerde verklaringen bij de ingenomen standpunten hebben gezien; in de Verenigde Staten heeft men daaraan kennelijk minder behoefte.

In het voorgaande werd reeds de algemene doelstelling weergegeven, welke ten grondslag dient te liggen aan de administratieve verantwoording van de verplichtingen tegenover derden. In een zes-tal regels wordt de nadere uitwerking gegeven van het algemene doel:

Regel 1

Alle bekende verplichtingen behoren te worden verantwoord onverschillig het feit of het definitieve bedrag daarvan bepaalbaar is. Als de bedragen niet redelijk benaderd kunnen worden behoort het karakter van de posten te worden bekend gemaakt, hetzij in het overzicht, hetzij door middel van een verwijzing naar de toelichting.

In de nadere beschouwing van deze regel wordt erop gewezen dat het hier gaat om verplichtingen die vaststaan, maar waarvan de grootte niet altijd exact bepaalbaar is. Het gaat hier niet om de zogenaamde „contingent liabilities", waaronder worden verstaan verplichtingen die wel mogelijk maar niet waarschijnlijk zijn. Of er sprake is van een „contingency" of een vaststaande verplichting zal afhangen van de omstandigheden, bij voorbeeld in gevallen waarbij het gaat om ingestelde vorderingen wegens inbreuk op patentrechten, auteursrechten, handelsmerken, e.d.

Regel 2

Onder de vlottende schulden behoren de posten te worden opgenomen die binnen één jaar betaalbaar zijn of aan het eind van de produktie-cyclus, welke wordt gehanteerd voor de indeling van de vlottende activa. Afzonderlijke rekeningen behoren te worden gebruikt voor te betalen wissels aan banken, te betalen wissels aan derden, andere schulden aan derden, verschuldigde belastingen, schulden aan employés en schulden aan gelieerde ondernemingen.

Uit de bespreking van deze regel moge ik enkele punten noemen, daar deze, voorzover mij bekend, afwijken van hetgeen bij ons gebruikelijk is bij de samenstelling van jaarrekeningen. Zo komt het blijkbaar in Amerika voor dat het bedrag van de schuld aan handelskrediteuren wordt opgenomen voor de contante waarde, dat wil zeggen het factuurbedrag onder aftrek van een korting voor contante betaling. Meestal kan men het gevolgde systeem afleiden uit de resultatenrekening. Indien daarin voorkomt een post met de omschrijving „gemiste inkoop-kortingen" dan weet men dat de schulden aan leveranciers tegen de netto-waarden zijn opgenomen.

Een ander punt dat vermeldenswaard is, betreft de behandeling van vooruitbetalingen door afnemers op nog te verrichten diensten. Naast de bij ons toegepaste wijze van boeking, namelijk passivering van het gehele bedrag van de vooruitbetaling onder de vlottende schulden, komt in Amerika een tweede vorm voor waarbij het vooruitbetaalde bedrag in twee gedeelten wordt gesplitst. Het ene gedeelte, dat betrekking heeft op de kostprijs van de nog te verrichten diensten, wordt gepassiveerd onder de vlottende passiva. Het andere gedeelte, betrekking hebbende op de geschatte winst, wordt afzonderlijk opgenomen onder het hoofd „uitgesteld inkomen" (zie ook regel 5).

Regel 3

Schulden op lange termijn moeten worden omschreven, met vermelding van vervaldata en rente-percentages.

Als criterium voor het onderscheid tussen schulden op lange en korte termijn wordt aanbevolen de periode van één jaar of de periode van een produktie-cyclus, zo deze laatste langer is dan één jaar. In het laatste geval is het dus mogelijk dat schulden welke een langere looptijd hebben dan één jaar niettemin tot de vlottende schulden worden gerekend indien de produktie-cyclus over de jaarperiode heen loopt.

Voor dit onderscheid, dat - voorzover mij bekend - in Nederland niet op de beschreven wijze wordt gemaakt, is veel te zeggen daar rekening wordt gehouden met de duur van de cyclus in het bedrijf en daarmede een zekere mate van relativiteit in het gebruik van de begrippen wordt gelegd.

Het wordt in het algemeen geen goed gebruik geacht om langlopende schulden in mindering te brengen op de waarde van activa die als zekerheid ten behoeve van die schulden zijn verbonden. Op deze regel kunnen evenwel uitzonderingen voorkomen, namelijk in het geval van een onderneming welke onroerende goederen verhandelt. In dat geval zou het geoorloofd zijn om de hypothecaire schulden in mindering te brengen op de koopsommen van de onroerende goederen. Het wil mij voorkomen dat ook in dit geval het vermengen van de aankoopwaarden van bezittingen met de daartegenover aangegane schulden niet juist is en tot een vertroebeling van het beeld zal leiden.

Regel 4

De aard en de omvang van de voorkeursrechten, welke zijn toegekend aan bepaalde schuldeisers met betrekking tot activa, dienen te worden weergegeven.

Deze informatie wordt meestentijds gegeven bij de toelichting van de passiva, soms wordt hiervan eveneens melding gemaakt bij de bespreking van de betreffende activa teneinde aan te geven dat deze zijn verbonden en niet beschikbaar zijn voor de voldoening van andere schulden. Hoewel zulks niet uitdrukkelijk wordt vermeld, wordt de indruk gewekt dat de tweeledige vermelding de meest wenselijke wordt geacht.

Regel 5

Uitgesteld inkomen moet afzonderlijk worden vermeld en toegelicht.

De term „deferred income" (uitgesteld inkomen) wordt in de Amerikaanse praktijk op verschillende wijze gebruikt, namelijk voor:
1 posten, welke in mindering worden gebracht op activa;
2 posten, welke worden opgenomen onder de vlottende schulden of onder de langlopende schulden;
3 posten, welke worden verantwoord bij het eigen vermogen van de aandeelhouders.

Het blijkt dat er nog geen eenheid van opvatting bestaat met betrekking tot het gebruik van de term. In de gevallen 1 en 2 duidt men er vooruitbetalingen door afnemers mee aan welke te eniger tijd ten gunste van de resultatenrekening zullen

worden gebracht, doch waartegenover kosten staan. Bij het onder 3 vermelde gebruik duidt men er zuiver eigen vermogen mee aan. In dit geval moeten de betreffende kosten elders worden verantwoord, zodat onder „deferred income" alleen het winstbestanddeel wordt weergegeven. Het blijkt dat in Amerika vele accountants alleen het laatstvermelde gebruik van de term juist achten. In het voorgaande, bij de bespreking van regel 2, kwam dit punt reeds ter sprake.

Regel 6

Mogelijke of voorwaardelijke schulden van betekenis behoren te worden bekend gemaakt.

De informatie behoort te worden gegeven in de financiële overzichten of in de daarbij behorende toelichting. Indien het niet mogelijk is om een schatting in een geldsbedrag te maken moet de mogelijke verplichting worden omschreven, waarbij een verklaring dient te worden opgenomen waarom geen schattting van het bedrag kan worden gegeven. Met betrekking tot posten waarvan het waarschijnlijk wordt geacht dat deze tot toekomstige verliezen zullen leiden wordt het standpunt ingenomen dat deze verliezen reeds op de voorhand ten laste van de resultatenrekening dienen te worden gebracht. Daarentegen worden te verwachten winsten niet direct ten gunste van de resultaten gebracht, doch dergelijke waarschijnlijke baten dienen wel te worden genoemd. Ik zal niet nader ingaan op de merites van de weergegeven handelwijze met betrekking tot „contingencies" daar mijn collega die het hoofdstuk „Voorzieningen" behandelt hiertoe ruimschoots de gelegenheid heeft.

Vraagt men zich tenslotte af of de Amerikaanse jaarrekening, welke is opgemaakt met inachtneming van de besproken doelstellingen en regels, een juist beeld zal geven van het eigen vermogen en het vreemde vermogen, dan ben ik van oordeel dat het antwoord bevestigend dient te luiden. Bij dit goedkeurende oordeel past evenwel het voorbehoud dat de activa voor de juiste waarden in de balans zijn opgenomen.